

KVÄKAR - tidskrift

Nr 2 2009
Årgång 61

Ur Kväkarefarenheten, 4.12

Att anta enkelhet genom att skiljas från något är som att tappa svansspetsen när man fångas, som kopparödlorna gör för att undkomma. Vi vill verkligen inte skiljas från någonting alls, men hur lyckliga blir vi inte när vi plötsligt upptäcker att vi gjort andliga framsteg eftersom ett dött skinn ömsats!

Sven Ryberg, 1973

Hur tolkas tidiga Vänners budskap idag s. 4

Var Woolman djupekolog? s. 10

Skapelseansvar lett av det Inre Ljuset s. 14

I detta nummer

De tidiga Vännernas profetiska budskap	4
<i>Hur budskapet kan tolkas idag</i>	4
Var John Woolman djupekolog?	10
<i>En psalm av Gottfried Novak</i>	12
DITT LJUS	12
Ett utvidgat skapelseansvar lett av det Inre Ljuset	14
Rapport från tyska årsmötet	20
<i>Jonas Gardell: Om Jesus</i>	22
<i>Klokt om världens framtid</i>	26
<i>Jesus före uppståndelsen – en människa</i>	28

Omslag: Citat från ”Ur Kväkarerfarenheten, En samling citat, Ordningar, Råd och Frågor”. Vännernas Samfund Stockholm 2007

Innehållet i artiklar i detta nummer redogör vi kortfattat för och kommenterar i redaktionsrutan på nästa sida.

**kväkar -
tidskrift**

Tidigare Nordisk Kväkartidskrift årg. 1-25, ISSN 0245-06005

Pg 35 84 99-2, Box 9166, 102 72 STOCKHOLM, fax 08-668 68 16

Utgiven av Vännernas Samfund i Sverige.

Författarna svarar ensamma för de åsikter som framförs i artiklarna

Prenumerera för 2009 genom att sätta in 160 kr på pg 35 84 99-2, för Norden 200 kr och utanför Norden 200 kr. Lösnummerpris 45 kr.

Adressändringar och förfrågningar om prenumeration sänds till kassör Tofte Frykman, Frihamra 5704 B, 762 92 RIMBO.

Manusstopp den 15:e februari, maj, augusti och oktober.

Redaktion: Tofte Frykman, redaktör, adress ovan, tel & fax: 0175-604 25, e-post: kt@kvakare.se.

Publiceringskommitté: Redaktionen samt Nicklas Adamsson, Berit Bylund, Åsa Lindquist, Sanne Nilsson Lindberg och Jack Wright.

Kära läsare,

Ett fräsande färskt nummer igen, denna gång med artiklar om andligt ansvar för vår jord inför temat för sommarens Nordiska årsmöten i Kungälv den 25-28/6. Välkommen att delta, fysiskt eller i ditt sinne.

Men i vår första artikel drar Rex Ambler sina slutsatser om hur de tidiga Vännernas profetiska budskap kan tolkas idag. Han menar att det gäller att upptäcka och vårda den egna Sanningen. Samtidigt ger han många kloka råd om hur detta kan gå till i praktiken.

I två artiklar (och en bokrecension) får vi bekanta oss med vad dagens kväkare tänker om ekologi och vårt ansvar för planeten och dess fortlevnad. Ingmar Hollsing berättar om vilken kunskap man kan hämta ur John Woolmans liv och skrifter. Andreas Hernander Brand skriver sedan om hur han ser på *Ett utvidgat skapelseansvar lett av det Inre Ljuset*. Andreas mötte Vännerna för tio år sedan, samtidigt som hans engagemang för gröna frågor växte fram. Sedan dess har han blivit medlem och studerat teologi och filosofi med inriktning på miljö- och djuretik liksom ekosofi. Han har lagt ner mycket ungdomligt och entusiastiskt engagemang i dessa frågor. För många vänner och Vänner är det säkert uppfriskande att ta del av hans tankar.

Vi har också glädjen att kunna publicera Gottfried Novaks nyskrivna psalm *Ditt Ljus*, som nyligen utsetts till Värnamopsalmen i konkurrens med 19 andra textförslag till en nykomponerad melodi av kantorn Fredrik Sjöblom.

Kerstin Backman var vår representant till det tyska Årsmötet hösten 2008 och hon kom hem fylld av intryck. Tänk bara: 230 personer där, varav 50 barn! Låt oss hoppas på något liknande i Kungälv.

Två av publiceringskommittens medlemmar medverkar också i detta nummer. Berit Bylund bidrar med en ”fundering” kring sommarens tema. Åsa Lindquist (tidigare Ekström) har läst Jonas Gardells nya bok *Om Jesus* och blivit djupt berörd av den. Läs hennes livfulla och engagerade anmälan.

Ingmar Hollsing, flitig och skrivglad som alltid, bidrar till sist även med två bokanmälningar.

Och om du tittar på din adressetikett på baksidan så bör det stå (*Bet. 2008: Ja*), annars använder du snarast ett inbetalningskort till att förnya din prenumeration till vårt pg 35 84 99-2! Stödprenumerationer till valfritt högre belopp är naturligtvis välkomna.

Tofte Frykman, redaktör

De tidiga Vännernas profetiska budskap

Hur budskapet kan tolkas idag

Vi fortsätter från KT 1/2009 med Rex Amblers intressanta slutsatser. Översättning Tofte Frykman

Det kraftfulla budskapet från tidiga Vännen borde ge resonans hos oss på många sätt, men passar det in på vår situation idag? Jag tror inte riktigt det. Vi ser kanske att, trots alla förändringar som har skett i världen sedan dess, så är vi fortfarande oense i fråga om uppriktighet, ärlighet, öppenhet och mod. Vi kanske också känner igen de tidiga Vännernas insikt att avsaknaden av dessa värderingar ligger bakom en stor del av lidandet i vår värld. Men vad menas faktiskt med ”sanning”? Deras förtröstan på ”sanningen” behöver man tränga in i närmare, givet vår osäkerhet om detta ord. Hur kände de till exempel igen sanningen när de mötte den? Hur testade de den? Hur prövar vi den idag? Och hur handskas vi med den ökande mångfalden inom vårt samfund, och i hela världen? Måste vi ge upp tanken på ”en sanning” och nöja oss med flera, kanske lika många som antalet människor som söker efter den? Och hur handskas

vi med meningsskiljaktigheter i fråga om tro och handling? Kan vi hitta ett gemensamt språk som är lika acceptabelt för teisten som icke-teisten, kristna och icke-kristna, liksom för alla andra?

Alla dessa frågor är tungt vägande och vi behöver arbeta med dem. Men även här kan tidiga Vännen vara till hjälp: de kan ge oss några förslag om hur vi skall se på dem. De har verkligen hjälpt mig väldigt mycket med att belysa frågorna. Låt mig till slut få dela dessa tankar med er.

Sanningen måste vara personlig och innerlig. Om vi föreställer oss sanning som rätt tro eller en samling ord som beskriver verkligheten, får vi naturligtvis problem när vi börjar tala om ”sanningen”. Vem kan göra anspråk på den? Men om vi ser på sanning som de tidiga Vännerna gjorde så blir det begripligt. Då handlar sanning om vårt faktiska tillstånd, verkligheten så som vi upplever den

genom den egna erfarenheten.¹ Vi använder den fortfarande i denna betydelse idag, till exempel när vi i rättegång svär att ”säga sanningen, hela sanningen och inget annat än sanningen” – med undantag förstås för att vi kväkare inte svär den eden i rätten! I den betydelsen *kan* vi känna till sanningen, till och med hela sanningen. Men vi klarar kanske inte att klä den i ord. Och detta för oss närmare den speciella innebörden för kväkarna. Mycket av det som vi upplever har en personlig innebörd för oss som vi inte kan sätta ord på – det som man verkligen känner för sin käresta, sina barn eller föräldrar, till exempel. För att kunna uttrycka dessa djupare erfarenheter i livet använder vi oss kanske lättare av konst eller musik. Vi kväkare använder också tystnaden, både som ett sätt att närma oss denna djupare verklighet, och som ett sätt att uttrycka det vi upplever i den på samma gång. Vi vägrar en gång för alla att använda ord för att definiera den. Vi kan använda ord för att peka ut den, eller ge den ett poetiskt uttryck, men verkligheten i sig måste förbli svår att få grepp om.

Den är emellertid inte onåbar. Var och en av oss kan finna sanningen genom att vända oss till ”ljuset i vårt samvete”² och låta det uppenbara vad som sker. Vi behöver bara fästa uppmärksamheten

på vårt vanliga medvetande som visar oss hur det står till med oss (”vårt samvete”³) för att ett djupare medvetande skall växa fram som visar oss vad som verkligen sker med oss (”ljuset”). På det sättet kan vi finna sanningen och pröva den och själva leva i den. Och det, hävdar vi, är det enda sättet som vi kan lära känna den. Därmed lägger kväkarna ett stort ansvar på individen för att hitta sanningen som kan hjälpa dem. Som George Fox sade,

Var och en måste leva i den [sanningen], vandra i sanning och ande, och möta sanningen i sin egen speciella situation... Därför kan ingen tillbe sanningens Gud som inte mött sanningen i sitt eget hjärta.⁴

”I sin egen speciella situation” pekar på den egna personliga erfarenheten, det egna livets ”speciella” förhållande. Skälet till att detta betonas är att vi inte kan se andra människor klart, eller korrekt uppfatta de situationer vi befinner oss i, om vi inte först noga betraktat oss själva och insett vår egen sanning. Det är naturligtvis inte lätt. Att se oss själva som vi är, är troligen den svåraste utmaning vi ställs inför. Vi måste se bortom vår egen självbild, som vi är mycket fästa vid! Sanningen om vårt eget personliga liv kan vara en smärtsam insikt till att börja med, men kväkarnas vittnesbörd är att om vi har modet att se den i ögonen och

acceptera den, så är den frigörande och livgivande.

Jag har utvecklat den här punkten för att få fram vilken *slags* sanning vi kväkare talar om.⁵ Den är mycket speciell och konkret också när den öppnar sig mot samhället och världen. Det handlar alltid om verkligheten som vi upplever den, ”sanningen i våra hjärtan”, den sanning som vi har personlig erfarenhet av innan vi ger den en tolkning: hur vi själva är och hur vi är med andra, hur vi påverkar världen och världen oss. Det handlar inte om teorier eller åsikter, inte ens om vad vi tror om Gud eller den mänskliga naturen eller framsteg i världen. Dessa är sätt att tänka som vi lämnat, eller uppmanas lämna, för att komma åt den sanning som vi kan känna och leva av. ”Detta visste jag av egen erfarenhet”, sade Fox, i motsats till alla uppfattningar och trossatser som han fått predikade för sig hela sitt liv.

Sanningen måste oavbrutet skyddas av tystnaden. Att hålla fast vid den sanning, som vi lärt känna genom erfarenheten, är inte så enkelt. Det kräver disciplin. Sarah Jones varnar oss för faran att använda ord för att ”bygga upp en vanföreställning i hjärtat”. I dagens situation kunde de betyda att ta fasta på en viss religiös eller filosofisk idé, bara för att den ver-

kade tilltalande. Vi har inga egna dogmer, därför frestas vi att hämta idéer från andra håll för att ge oss behövlig näring. Om vi då förbinder oss att tro på dem, utan att de fått gå igenom erfarenhetens prövning, så blir de till vanföreställningar, falska gudar.

Därför behöver vi kväkare uppträda disciplinerat i vårt förhållande till sanningen, vägra att låta oss förföras av ord, bilder eller den moderna världens myter.

Det sker främst genom stilla väntan. Tystnad betyder att orden tystnar (tar slut), ett slut på allt det bollande med ord som vi kallar att tänka, analysera och planera. De har alla sin plats, men för oss kommer de i andra hand. Det som kommer först är att erfara, upptäcka. (Till och med i vetenskapen, som är en parallell disciplin, kommer att observera och bli medveten först. Teorier handlar alltid om att göra det vi lärt genom erfarenhet begripligt, även om det då handlar om strikt kontrollerad och mätbar erfarenhet.⁶) Tystnaden låter också en annans slags medvetenhet växa, det vill säga annorlunda i förhållande till vårt vardagliga medvetande om människor och ting. När man väl släppt den praktiska, ego-baserade synen på den genom att kroppens och hjärnans⁷ sysslande med den upphör, så växer ett stilla mer objektivt synsätt fram som förmodar oss att se händelserna i vår er-

farenhet som de i verkligheten är. Detta är en insikt och ett synsätt som ligger bortom vad vi riktigt kan formulera i ord, och som behöver inses till fullo och skyddas genom ett inre beslut. ”Detta vet jag genom egen erfarenhet” bör vi säga till oss själva ”och jag håller fast vid den i vått och torrt, vad än folk säger”.

Men vad andra människor påstår kan ju ärligt spegla *deras* uppfattning. Hur löser vi den knuten?

Enighet skapas genom uppriktigt deltagande och gemenskap. Enighet bland Vänner är en underbar frukt av kväkarnas sätt att vara, ofta en källa till häpnad och glädje. Men vi gillar inte när vi har så skilda uppfattningar i trosfrågor att vi aldrig talar om vad vi menar. Vi frestas att lösa det problemet genom att bara acceptera olikheterna och uppmana till fördragsamhet. Fördragsamhet är en av de värderingar som vi sätter högst. Men den värderingen är avgjort en nödlösning. Den skapar inte enighet, stärker inte vår identitet eller leder till gemensam handling. Det som krävs är en vana som möjliggör för oss att gå till botten med våra meningsmotsättningar och att avlägsna hindren för en öppen kommunikation. Jag avser inte en öppen debatt som kan leda till motsättningar, partitagande och konflikter, något som

vi alla vill undvika.⁸ Jag syftar på en process för gemensam insikt. Vi kan ordna ett möte där vi delar med oss av våra olika uppfattningar i en fråga (till och med frågan om Guds existens), men vi bör också förklara (kanske efter viss självrannsakan) vilka erfarenheter som lett fram till vår uppfattning, så att andra i gruppen förstår det. De andra kan då lyssna tyst och uppmärksamt efter ”var orden kommer ifrån”. Vi kan även försöka formulera en protokollsparagraf där vi söker efter de ord som kan uttrycka våra nyvunna insikter som grupp. Enigheten handlar inte om orden i sig, utan om upplevelsen av det Ljus som ledde till denna insikt. ”Alla de som är i ljuset är ett”, sade Fox, ”för ljuset är ett och detsamma”⁹, vilket är något helt annat än att påstå att all hade samma uppfattning. Som i ett gott andaktsmöte för beslut, behöver vi träna oss i att överge våra uppfattningar genom att öppna oss för de insikter som växer fram i gruppen. På så sätt kan vi hitta ett språk för att uttrycka vår tro som var och en i mötet kan ta till sig. På så sätt kan var och en vara helt öppen om vilka vi är och hur vi ser på världen, samtidigt som vi framhåller sanningen som blir ett resultat av ärligt sökande. Vi behöver inte förbigå skilda uppfattningar, ändå blir vi inte sårade eller sårar andra genom olika uppfattningar. Vi möter dem, men i det ljusets saktmod

som gör det möjligt för oss att också se våra begränsningar.

Till slut,

Vårt budskap kan åter bli ett levande vittnesbörd om verkligheten. Som följd av att vi moderna kväkare betonar ”värderingar och vad vi tror på”¹⁰ har vi förlorat den omedelbara sanning som de tidiga Vännerna kände till. Vi berättar försynt för andra om vad vi tror på. Vi vill bestämt inte bli betraktade som några som förkunnar Sanningen, vilket lätt kunde uppfattas som dogmatiskt eller intolerant. Men om vi kunde få tillbaks vår upplevelse av sanningen som verklighet – verkligheten som vi gemensamt upplever eller bejakar den – då kan vi bli mycket tryggare i att sanningen är central i vårt kväkarliv och budskap. Den ger också förnyad klarhet och djup om vad vi håller på med. Vi talar om något som omedelbart berör varje människa, oberoende av bakgrund eller trosåskådning, oberoende av deras moraliska eller andliga utveckling. Var och en bekymrar sig om hur man ska se på sig själv och sin egen situation, hur man upplever den, och hur man känner och upplever sin situation som människa, även om man just då är motståndare till att fullt ut uppleva sanningen om allt detta. Vår uppgift (eller en del

av vår uppgift) blir att visa för och övertyga andra om att sanningen är hälsosam, och att det är för deras bästa och till allas bästa att ta emot den. Att den verkligen kan vara frigörande, om man vill bli fri från alla fördomar och krafter som trycker och gör livet eländigt. Detta kunde till exempel vara det djupare syftet med vårt fredsbudskap, vilket inte främst är ett budskap om värdet av fred eller vårt engagemang för den, utan ett sätt att skapa fred som gör att andra förstår hur destruktiva konflikter är och hur slående alternativet är. Det skulle hjälpa dem att inse (vad de redan känner i sina hjärtan) att konflikter fordrar lyssnande och kärlek för att lösas. ”Deras vittnesbörd”, sade Penn, ”handlar om principen Gud i varje människa”.

Jag är imponerad av enkelheten i de tidiga kväkarnas vittnesbörd. De avvisade helt enkelt det som människor skapat för att göra tillvaron säker och meningsfull och vände sig till verkligheten i sina liv, så som den uppenbarades för dem i deras stilla möten. Denna upplevelse av verklighet fick dem att själva känna sig verkliga, och att i livets alla skeden lita på den. Det gav dem också hopp om att denna medvetenhet om livet kunde hjälpa andra, göra ett samhälle möjligt som baseras på sanning och kärlek i stället för fruktan och

våld. Det var en mäktig vision. Även om den kom till uttryck i en annan språkdräkt än vår tids, så är den helt säkert en vision som vi kan ta till oss.

Rex Ambler

Reviderad augusti 2008

(Fotnoter)

1 William Braithwaite skymtade denna insikt för hundra år sedan, men den har hittills inte tagits upp av någon annan såvitt jag vet. I tillägg till beskrivningen jag tidigare gav av Fox – ”nu fanns en man i England, som drevs av sin passion för verklighet, som krävde och fick en direkt erfarenhet av sanning” – han beskrev Fox ”evangelium” som ”en uppmaning till sanning i varje förhållande i livet”, och hans budskap till människor på enkelt och rättframt språk som ett ”vitnesbörd till förmån för levande verklighet”. Jag refererar här till William Braithwaite, *The Beginnings of Quakerism* (1912), 2nd edition 1955 (Cambridge University Press) och 1981 (York: Sessions), sid. 35, 47, 494. Vi möter en ytterligare anspelning, från en annan utgångspunkt, i Larry Ingles senaste och lärda biograf om Fox, *First Among Friends*, (Oxford University Press, 1994), s. 110: ”Detta krav på sannfärdighet, på att tala och leva sanningen i motsättning till att ljuga och uppträda svekfullt, blev hans huvudbudskap. Dess överlägsenhet över kristna läror och trosartiklar hjälper till att förklara varför ett av de första namnen på Fox efterföljare blev ”Vänner i Sanningen”.

2 Detta uttryck användes allmänt av tidiga Vänner, men innebörden är inte alldeles uppenbar för oss. Jag har försökt förklara den i ordförklaringarna till min bok om George Fox, *Truth of the Heart*, sid. 154, 161, 183f; och jag har fördjupat mig i dess innebörd i min lilla bok, *Light to Live by*, (London: Quaker Books, 2002), s. 17 /Ljus att leva av, övers T. Frykman KT 2/2005/. Se även följande fotnot.

3 Ordet ”samvete” hade en vidare innebörd än idag. Det refererade till vad vi idag skulle kalla ”självkänedom” vilket ofta men inte alltid omfattade en känsla för rätt och fel. Hamlets ’samvete’, som ’gör oss alla till ynkruggar’, handlade uppenbarligen inte om en moralisk guide för vad han borde göra, utan en medvetenhet om vad det betydde att dö. Jfr diskussionen av hur ordet förstods på den tiden i C.S. Lewis, *Studies in Words*, Cambridge University Press, 1967, s. 181–213.

4 George Fox, Epistle 260 (1668), *Works* 7:317; även i min antologi om Fox, *Truth of the Heart* 1:34.

5 Jag har skrivit mer om detta i den förklarande uppsatsen, ’Making Sense of Fox’, i *Truth of the Heart*.

6 Patricia Williams gör denna jämförelse, i sin egenskap av vetenskapsfilosof, i sin senaste bok, *Quakerism: A Theology for our Time*, York: Sessions, 2007, s. 102–141.

7 Jag använder ordet hjärna i dess vardagliga betydelse, vilken vi kan tänka oss som antingen aktiv eller passiv. Ur en strikt vetenskaplig synpunkt är hjärnan förstås fortfarande aktiv i meditation. Jfr John H. Austin, *Zen and the Brain: Toward an understanding of meditation and consciousness*, MIT, 1999.

8 I praktiken är konflikter oundvikliga när vi bestämmer oss för att vara öppna och ärliga, men Vännerna har ett sätt att hantera konflikter, om de har modet och insikten att ta itu med dem direkt. Dagens kväkarpraxis att undvika konflikt genom att hålla tyst är ett säkert sätt att göra saker värre, åtminstone i det långa loppet.

9 Ett dokument från 1654, i *Doctrinals*, *Works* 4:43; också i *Truth of the Heart* 2:18.

10 I fråga om övergången från ”sanning” över ”regler” till ”värderingar” se Pink Dandelion, *An Introduction to Quakerism*, Cambridge University Press, 2007, s. 68, 221ff.

Var John Woolman djupekolog?

På det nordiska mötet i Kungälv i juni kommer vi att behandla ett tema som rör kväkarnas förhållande till klimatet och vår jord. Vad kan vi göra? Ingmar Hollsing ställer sig några frågor kring temat.

När man satt ord på människans förhållande till det komplicerade samspelet mellan allt levande har det blivit ord som miljö och ekologi. Ordet djupekolog tolkar jag som att det är någon som ser en djupdimension i ekologin, kanske en religiös dimension. Det är i varje fall något som fyller en med vördnad.

Var då John Woolman en sådan djupekolog? Det är svårt att svara ett lättvindigt ja, om man menar någon som likt våra dagars människor kan se och beskriva ett samspel mellan olika arter av djur och växter, där varje art har sin funktion i helheten, och som dessutom kritiskt observerar hur människor stör naturen och dess samspel. Woolman levde ju ungefär 100 år före Darwin, och på 1700-talet hade man i allmänhet inte den synen på naturen.

Var han då inte alls medveten om någon form av miljöförstöring? Jo, när han gick till fots genom

England reagerade han mot stanken i städerna. Det är alltså inte något modernt fenomen, även om det då inte handlade om avgaser utan om stanken från bl.a. slaktplatser. Detta stärkte honom för övrigt i hans vilja att bära ofärgade kläder. Förutom att färgen i vissa fall framställdes med hjälp av slavarbete, så användes den för att dölja smutsen, dvs. i stället för tvättning. Därigenom bidrog den till de onda lukterna.

Vad finner man annars hos Woolman när det gäller ekologin? Ja, först och främst en tillit till en vis och god Skapare, som ordnat allt på bästa sätt för människorna. Så här skriver han: ”Jag tänkte på att uppbyggnaden av jorden, haven, öarna, vikarna och floderna, vindarnas och de stora vattnens rörelser, som skapar bankar och grund på särskilda ställen – allt detta var hans verk som är fullkomlig vishet och godhet.”

Gud har också skapat världen sådan att människorna kan få sin försörjning om de följer hans vägledning. Vad är det då att följa hans vägledning? Jo, att avstå från lyx, dvs en större andel av världens goda än som tillkommer oss. Vår lyxkonsumtion leder nämligen ofrånkomligen till förtryck. Här finns nog en anknytning till nutidens rörelser för rättvisa och för ett levnadssätt som inte utarmar naturen.

Man skulle här kunna skriva mycket om enkelheten i Woolmans eget liv, där han avsiktligt minskade sina affärer för att bli ”fri från yttre bekymmer”.

Vidare finner man hos Woolman en stark känsla för att även djuren har rätt till ”det livets behag ... som den store Skaparen har avsett för dem”. Paradoxalt nog tycks det ha börjat med en händelse i barndomen då han som så många andra pojkar kastade sten på småfåglar. När han träffade en fågelmamma och dödade henne blev han medveten om att han inte bara hade dödat en oskyldig varelse på lek, utan också lämnat ungarna att svälta ihjäl. Efter en del plågsamt funderande kom han fram till att han måste döda ungarna också. Efter detta tycks han ha varit medveten om djurens rätt att bli väl behandlade. I Första Johannesbrevet talar det om att den som inte älskar sin broder som han ser, inte heller

kan älska Gud som han inte ser. Woolman utvidgar nu synfältet och säger något liknande om djuren: Det vore ”en självmotsägelse att säga att vi älskar Gud som vi inte ser och på samma gång utöva grymhet mot den minsta varelse som rör sig i hans liv”. Ett konkret tecken på detta synsätt är att Woolman när han reste i England vägrade använda sig av de förhållandevis snabba hästdroskorna. I sin motivering nämner han såväl de illa behandlade skjutsgossarna som de överkörda fotgängarna – och hästarna som körs tills de dör eller blir blinda.

Man kan lägga märke till att liksom man i vår tid gärna använder ett inklusivt språk som innesluter både män och kvinnor, så innesluter Woolman i sitt språk gärna hela skapelsen, t.ex. när han talar om sin ”önskan att ta vara på varje tillfälle att lindra de plågades bekymmer och föröka skapelsens lycka”. Han fortsätter sedan med den ofta citerade meningen: ”Vi ser här ett enda gemensamt intresse som är oskiljaktigt från vårt eget – och att föra in alla våra tillgångar i den allomfattande kärlekens strömfåra, det blir vår livsuppgift.”

Ingmar Hollsing

En psalm av Gottfried Novak

DITT LJUS

*När snön har lagt sig på vårt land, ger ljus i mörkrets tid
när månens sken på vitklädd strand förkunnar ro och frid
när djuren drömmar om en tid där ängen står i flor
då värmer mig ditt ljus som alltid i mitt inre bor.*

*Jag vandrar genom dimman grå som döljer livets mål.
Min frihet kan jag inte nå som fisken i en trål.
Bland vågorna på livets hav jag ofta vilse for
dock hjälper mig ditt ljus som alltid i mitt inre bor.*

*Ditt ljus i varje människa kan leda oss till fred
och sann gemenskap ska vi ha där mot varann vi stred
för skillnaden vi ser bland oss är mindre än vi tror.
O visa oss ditt ljus som alltid i vårt inre bor.*

Text: Gottfried Novak Musik: Fredrik Sjöblom

Saxat ur Värnamo Nyheter den 10/3 2009:

”Ditt ljus” med text av Gottfried Novak har utsetts till Värnamopsalmen. Den uruppfördes vid sång- och musikfesten i Arken under den ekumeniska festhelgen fredag-söndag.

Sjutton textförfattare skickade in totalt 19 förslag på texter till en psalm-melodi som organisten i Värnamo församling Fredrik Sjöblom komponerat.

”Den skulle ju framföras under en ekumenisk helg, jag skrev den för detta tillfälle” säger Gottfried. ”Själv är jag ju kväkare som betonar att det finns något av Gud i varje människa. Vi pratar om ett inre ljus. Det är också något vi har gemensamt inom alla religioner, och det vill jag lyfta fram i min text.”

Berit Bylund funderar:

Om din fredspredikan inte är kopplad till en personlig brottning med de ekonomiska samvetsfrågor som krigen ställer, då skapas en spricka i din personlighet, och den sprickan kommer att försvaga dig andligt. Kväkaren Mildred Young är helt säker på detta och menar att om vi vill fred, då måste vi hoppa av den allt snabbare snurrande materiella kravkarusellen och gå in för enkelhet, eller med hennes ord: funktionell fattigdom.

Mildred Young är en av dem som citeras i Frances Irene Tabers *Finding the Taproot of Simplicity – A Movement Between Inner Knowledge and Outer Action* (ungefär: Att finna rotfäste i enkelheten — en pendling mellan insikt och handling). Texten publicerades första gången för 22 år sedan och kommer nu igen, något omarbetad, som nr 400 i Pendle Hills småskriftserie. Förläggaren menar att den bara fått ökad aktualitet mot bakgrund av hoten mot betingelserna för liv på jorden och det stressande informationsflödet.

De tidiga kväkarnas tro ledde till en radikal omorientering av livsstilen. De insåg att allt de gjorde utåt måste stämma med vad de i sina hjärtan erfarit som sant, annars skulle varken insikt eller handlande ha ärlighetens stämpel.

Just på grund av enkelhetens samband med en personlig inre

erfarenhet är det föga meningsfullt med en abstrakt diskussion om enkelhet, skriver Frances Irene Taber; var och en har att kämpa med detta utifrån sitt speciella temperament, sina personliga andliga behov och sin egen livssituation. De tidiga Vännerna hade ingen tanke på att genomdriva någon enhetslösning — även enkelhetens uniformitet bär med sig frestelsen till ståndshögfärd.

John Woolman lär vara den oftast citerade kväkaren när det gäller frågan om överensstämmelse mellan inre och yttre liv. Han talade om det rätta användandet av livets gåvor och hävdade att överflöd alltid har samband med förtryck och krig.

Frances Irene Taber noterar också att det i västvärlden finns ett växande gräsrotsengagemang för frivillig enkelhet. Uppbrottet från ”överflödskulturens hypnos” beskrivs av Duane Elgin i boken *Voluntary Simplicity*, först publicerad 1981, reviderad 1993. 2005 fick han ett japanskt fredspris. Se Elgins hemsida <http://www.awakeningeart.org/> Se även http://en.wikipedia.org/wiki/Simple_living Ta också en titt på Pendle Hills hemsida <http://www.pendlehill.org/>

Bokhandeln har många spännande titlar!

Ett utvidgat skapelseansvar lett av det Inre Ljuset

Andreas Hernander Brand är en ung Vän som skriver om sina tankar kring vårt årsmötetema.

Mitt engagemang i gröna frågor – för djur, natur och miljö – började ungefär samtidigt som jag började besöka andakter hos Vännernas Samfund, dvs. för drygt 10 år sedan. Sedan dess har det gröna engagemanget och kväkardomen gått hand i hand för mig och blivit kväkarconcernen högst på mitt samvete. I denna artikel har jag tänkt utveckla hur kväkar-specifika tankegångar kan kopplas till att främja jordens framtid.

Hos mig har engagemanget för miljön på religiösa grunder tagit sig uttryck i att jag funderat mycket kring frågan hur religion och skapelsevård hänger ihop, men det har också fått många praktiska konsekvenser. I mina teologi- och filosofi-studier har jag studerat miljöetik, djuretik och ekosofi. Jag har var engagerad i natur- och djurskydds-föreningar och jobbat kommunpolitiskt med frågorna. Jag har varit föreläsare i ämnet, flitig insändarskribent och deltagit i fredliga civil olydnadsaktioner och jag har ägnat

andakter åt att be för förbättrade villkor för naturen och djuren.

Förvaltarskapstanken

En tanke inom judendom, kristendom och islam som kan ligga till grund för värnandet av skapelsen är den s.k. förvaltarskapstanken. Tanken är att Gud skapade världen, och människan som en del i den. Skapelsen tillhörde inte människan utan Gud, och människan fick till uppgift att vårda den – att bli Guds trädgårdsmästare på jorden. Det brukar sägas att med stor makt följer stort ansvar. Om vi tar denna tanke på allvar inser vi snart att dagens skövlande av naturen genom skogsavverkning eller överkonsumtion rimmar illa med att vara Guds trädgårdsmästare och att vårda skapelsen. Det som brukar kallas förvaltarskapstanken, är både nyckeln och hotet för miljöengagemanget inom de abrahamitiska religionerna. Det är samma tanke som använts som argument för att vi skulle stå över naturen och ha rätt att skövla den,

men samma tanke tolkad i ett ansvarsfullt vårdande ljus kan leda till ett radikalt skapelseansvar.

En närliggande tanke till denna är att miljöengagemang kan växa fram ur en vilja att i mesta möjliga mån återställa människans ursprungliga förhållande till Gud som fanns i början av skapelsen i Edens lustgård hos Adam och Eva. De levde i harmoni med Gud och därför också med naturen och djuren. Denna harmoni talar författaren Harry Månsus om som ”shalom” (betyder ungefär ”fred” eller ”frid”) i hans bok ”Shalom jord!”, som jag varmt vill rekommendera.

*Din skapelse
är förenad med dig,
är förenad med varandra,
är förenad i tidens början och i
tidens slut.
Aldrig skiljas vi från dig,
inte den största och inte den
minsta.
Din skapelse*

Min nästa

Jesus frågar oss vem som är vår nästa. Även de minsta i samhället (tullindrivare, orena etc.) som man under hans samtid såg ned på med avsky skulle vi enligt Jesus betrakta som vår nästa. Kristus kärleksbudskap var gränsöverskridande. Vilka är inte svaga och utsatta om inte de som inte kan föra sig egen talan – nämligen djuren? Våra nästa är inte bara våra medmänniskor

utan också våra medvarelser. Jesus budskap kan ligga till grund för ett engagemang för djurens välfärd. Vem ska ta hand om Guds minsta varelser, våra nästa, i deras utsatthet om inte jag som Jesus efterföljare och kväkare?

Naturen

Det finns många delar av kväkardomen som gör att relationen till naturen är extra aktuell. Kväkarna tror på en direkt kommunikation som vägleder och inspirerar, en stilla röst i vårt inre. Att höra denna stilla röst är inte alldeles enkelt men jag tror det är lättare ju naturligare liv man lever. Ju mer man lever i harmoni med naturen, desto mer stilla blir ens inre och ens beredskap att lyssna med sin ande ökar. Naturen kan bli en verkstad för att höra Guds vilja. När man är i naturen blir man påmind om Skaparen bakom allt. Gud som har skapat alla berg, skogar, sjöar, växter och djur så vackra. I naturen kan vi vara säkra på att vi rör oss i en miljö som Gud älskar. Att leva det stillsamma livet på landet eller genom att vistas i skogen leder till att ens egna stressade klocka börjar ställa om sig till naturens sanna klocka. När vi lever enligt den, beroende av årstidsväxlingar, praktiska sysslor och naturkrafter blir vårt beroende till en frihet, en naturlig frihet. I detta stilla lugn och denna frihet möter vi tystnaden

och oss själva. Det är också här vi kan möta Gud. Guds vilja viskar genom Andens röst i vårt inre, eller som en vindbris i vårt hår.

Ibland kan det också vara så att Guds röst inte är så svår att höra, men att den inte överrensstämmer med vad vi av bekvämlighet vill göra och att vi då försöker tysta detta gudomliga samvete med hjälp av diverse aktiviteter som får oss att tänka på annat.

Kväkarna har inga särskilda sakrament utan ser hela livet som bärare av det heliga. Eftersom många får helighetskänslor i naturen ligger det nära till hands att även betona det sakramentala hos naturen, vilket är fullt möjligt då kväkarna inte är bundna av två (som ex. lutheraner) eller sju (som ex. katoliker) sakrament. Inte heller betonar man att Guds närvaro skulle vara extra stark på en viss plats eller byggnad (ex. en kyrka) utan det finns en frihet att se denna närvaro som stark även i naturen. Kväkarandakter kan hållas utomhus lika väl som inomhus. Här finns en möjlighet att bejaka naturens helighet på ett tydligare sätt än om heligheten är inlåst i ett heligt rum i en byggnad. På frågan om vad kyrkan är säger 1600-talskväkaren John Roberts "I call the people of God the Church of God, wheresoever they are met to worship him in spirit and in truth" (Brinton, 1983).

*Låt det inre ljus
som finns i alla varelser,
lysa upp
och låta oss förstå,
att ljuset finns hos alla*

Det inre kristusljuset

Kväkarnas tro på att det finns något av Gud, ett inre ljus, i alla människor kan leda till stora konsekvenser för ett grönt engagemang. Jag har redan tidigare nämnt att naturen kan vara en plats där det inre ljuset kan upptäckas särskilt bra. En relevant fråga man kan ställa sig är om det inre ljuset bara finns hos oss människor? Kväkarhistorikern Howard H Brinton skriver att kväkare inte varit säkra på frågan om ljuset finns hos djuren eller inte, men att tanken i alla fall ligger nära till hands om man tror på ett inre ljus i människan (Brinton, 1983). Jag tänker att om Gud skapade människan med hjälp av samma Ord och materia som djuren och blåste in sin livsande i dem båda borde väl denna inre ande, ljuset, finnas i alla varelser? Vad får det då för konsekvenser för mitt kväkarliv? Om man tidigare haft egenskapen att vara bärare av det inre ljuset, något gudomligt, som *ett* skäl att ha omsorg om sin medmänniska – kan nu samma skäl leda till att man vill värna om utsatta djur, biologisk mångfald etc. Om denna egenskap, att vara bärare av det

inre ljuset, skulle vara det som gav en individ dess egenvärde så skulle kväkarna kunna komma bort från antropocentrism (tanken att endast människan har egenvärde) till biocentrism (tanken att allt levande har egenvärde).

Pacifismen kan ha olika grund, men ett grundläggande skäl ur kväkarsynpunkt kan ju vara att jag inte vill släcka eller skada den inre låga som finns i andra människor. Om även djuren har detta ljus skulle vår pacifism behövas sträckas ut även till att gälla djuren – dvs. innebära att vi inte får använda våld mot dem eller döda dem (varken för mat, skinn eller djurförsök). Detta är ett av skälen att jag sedan många år valt att vara vegetarian. Två andra viktiga skäl för att inte vilja döda djur är att man känner kärleksfull omsorg om dem och att storskalig djurproduktion inte kännetecknas av djuromsorg, samt att vegetariska livsmedel sparar mer naturresurser än animaliska (vilket är viktigt hur klimatsynpunkt). Kväkaren Elizabeth Collins (1755-1831) skriver i sin dagbok att hon känner stor ömhet och omsorg om djuren i skapelsen (Brinton, 1983). Kväkaren John Woolman undvek att använda Englands postdilgens då de behandlade sina hästar illa, vilket Woolman inte ville stödja (Hollsing, 2004). Vegetarianer är vanliga bland dagens kväkare och var inte så ovanliga bland histori-

ens kväkare heller, ett känt exempel är 1700-talskväkaren Joshua Evans. På 1940-talet sammanställdes en lista på 76 kväkarnamn som varit kända för att vara vegetarianer (Brinton, 1983).

En följdfråga man kan ställa sig är om inte *allt* liv (även växter) är bärare av denna gudagnista, detta inre ljus? Det bör dock påpekas att bara för att denna fråga är svår att besvara behöver man inte ge upp tanken på att djuren har ljusgnistan, innan man vidare börjar fundera på växterna. På samma sätt behöver inte frågan om huruvida växter känner smärta stå som hinder för det enkla faktum att konstatera att djuren kan känna det. I skrivande stund tänker jag att det är människor och djur som har ett inre ljus, men vem vet vilken kunskap om skapelsen Anden leder mig till i framtiden?

Om vi nu ändå vågar ta klivet och tänka tanken att även växter bär det gudomliga ljuset innebär det en del svåra konsekvenser vad gäller hur vi ska leva i förhållande till växterna, förutsatt att det inre ljuset ses som grunden för pacifism. Fördelen med denna tanke är ändå att respekten för att man inte får skövla naturen brukar vara större om man tänker sig hela naturen som besjälad av något gudomligt som man gör exempelvis hos animistiska naturfolk, eftersom övergrepp på naturen indirekt blir ett

övergrepp mot det gudomliga. En religionssociologisk teori säger att inte minst judendom, kristendom och islam har bidragit till att "avförtrolla verkligheten", dvs. att vi inte längre tror att det gudomliga finns i naturen och en ovannämnd idé om Guds ljus i allt levande skulle kunna återförtrolla verkligheten och därmed bidra till att vi åter igen visar den större vördnad och försiktighet.

*Humla, häst och herde -
Vi är Dina barn,
Jesu vän,
varandras syskon,
olika men jämlika,
lika älskade i Dina ögon.*

Sanning och samvete

Kväkarnas vittnesbörd om sanning handlar bland annat om att leva sant genom att följa det gudomligt inspirerade samvetet. I denna tanke finns en väldigt stark handlingspotential, vilket är bra om man ska "gå från ord till handling" i sin omsorg om naturen. Kväkardomen stannar inte vid en trosföreställning om att man ska värna om skapelsen, utan fortsätter till aktivt engagemang i praktiken. Det kan handla om allt från vilken livsstil man lever, exempelvis i fråga om ifall man köper ekologiska livsmedel, till huruvida man är engagerad i en naturskyddsförening.

Strategin att använda civil olydnad förknippas bland annat med

natur- och djurskyddsfrågor. Vännernas Samfund har varit en av de religiösa rörelser som gjort sig mest kända för att ha många som sympatiserar med icke-våldsligt civil olydnadsarbete. Detta gör att det finns en grogrund för ett radikalt engagemang för en hållbar utveckling hos kväkarna.

En helt annan form av sanningsökande är att det hos kväkarna historiskt sett funnits många som inte sett en konflikt mellan religion och naturvetenskap, utan tvärt om har många kväkare blivit framstående vetenskapsmän inom bland annat naturvetenskap. Även om många andra kristna samfund hunnit ikapp Vännerna och blivit vetenskapspositiva, är inte denna inställning oviktigt för att kunna stödja naturvetenskaplig forskning exempelvis vad gäller förståelse av ekosystem eller kring miljöteknik.

Enkelhet

Vittnesbörden om enkelhet handlar om att leva enkelt och okonstlat i så väl inre som yttre aspekter av livet. Detta är det vittnesbörd som tydligast får konsekvenser för vår relation till miljön och detta gamla vittnesbörd känns helt plötsligt både väldigt modernt och innehållande en stor potential. En del i mitt försök att leva enkelt, "plain", handlar om att leva ett stilla, enkelt liv på landsbygden nära naturen. Att leva nära naturen hjälper oss både till

enkelhet i det yttre och i det inre. Att ta fasta på den inre enkelheten kan bland annat handla om att undvika konstlade saker som tyng-er ned mitt liv och gör det splittrat. Alla de skapade behov samhället försöker sälja till oss är ett sådant exempel. Att leva enkelt i det yttre kan innebära att avstå från saker som inte är nödvändiga för ett gott kväkarliv – lyxvaror, överkonsum-tion, fixering vid världsliga saker och annat som innebär onödigt slösande med naturens resurser. I brittiska årsmötets Quaker Faith and Practice (1995) kan man läsa 1600-talskväkaren Joan Vokins ord ”Be careful and take heed that you do not stain the testimony of Truth that you have received, by wearing of needless things and following the world’s fashions in your clothing and attire”. Det är inte fråga om en asketism i någon plågsam mening, utan att frivilligt avstå från de saker man inte anser vara nödvändiga. Denna enkelhets-strävan hjälper oss att minska våra ekologiska fotavtryck på jorden. Tanken är enkel, att enkelhetsi-dealen skulle vara bra för naturen, men inte alltid så enkla att efter-leva. Våra behov och habegär är ofta starka, men vi står inte själva – Guds Ande kan vägleda och bära oss till det enkla livet.

*En gnista från den Enda
i alla varelser.*

Du ger oss av dig själv,

*oss alla utan undantag.
Ge också oss alla av din frid*

Andreas Hernander Brand

Brinton, Howard H: Quaker Journals, Pennsylvania: 1983

Hollsing, Ingmar: 1700-talskvä-karen John Woolman – en röst för vår tid, Stockholm: 2004

Quaker Faith & Practice, Brit-tish Yearly Meeting, Warwick: 1995

Rapport från tyska årsmötet

Kerstin Backman var svenska Samfundets representant till Tyska Årsmötet 2008.

I höstas representerade jag det svenska samfundet vid det tyska årsmötet 30/10 – 2/11 2008 i *Bad Pyrmont* nära Hannover. Där deltog 230 personer, varav 50 var barn. För mig var det ett kärt återseende av Vänner jag lärt känna i *Mauloff* 2001, *Wien* (EMES) 2008 och framför allt familjelägret i *Hirschluch* utanför Berlin i somras, som jag deltog i i egenskap av stöd-person åt min kära Anna i Dresden och hennes barn. Jag tvingades också erkänna att min tyska inte var så usel som jag inbillat mig i 40 år och att jag inte behövde den svensktalande tolken Ursula Krause från Berlin. Henne hoppas jag vi snart får se som vår gäst vid Sveriges årsmöte.

Temat var "Mein Leben – werden, willen, wollen" – svåröversatt, ungefär "Mitt liv - att vilja och att bli". Tonen angavs av Lutz Caspers i hans Cary-föreläsning om sitt kväkarliv, som i hög grad präglats av pliktkänsla och hårt arbete för kväkarna, i synnerhet den tyska Kväkarhjälpens. I det samtal ur andakten som följde på föreläs-

ningen hördes tvivel på värdet av att göra sådana uppoffringar som dessa äldre kväkare givit prov på. Och måste den nya generationen ha dåligt samvete för att den ägnar sig åt sina barn? Något svar kom givetvis inte fram, men givande utbyten i de många intressegrupper som anordnades fredag och lördag eftermiddag. Själv stod jag för en ljusmeditation à la EWL, som togs väl emot.

Sverige satte sitt spår även på andra sätt. Tyskarna hade gjort klart sin översättning av QFP ("Gröna boken"). Men efter min och kanske tidigare representanters berättelse om vårt 10-åriga arbete med "Ur kväkarerfarenheten" och dess förankring i form av årsmötesteman, – detta som ett led i vårt arbete med att stärka vår kväkaridentitet – höjdes röster för att påbörja ett liknande arbete i Tysklands årsmöte. Av naturliga skäl kunde missnöje skönjas från dem som varit hårt engagerade i översättningen av den "Gröna boken".

Ombud var Maurice de Coulon, vars tyska var lätt att förstå,

fransktalande schweizare som han var från början. Nu ersätts han av Mason Barnett, min kära vän från Hirschluch, och hon var fast besluten att införa ”gillande mummel” (översatt) i det tyska årsmötet. Det behövdes verkligen något, för den gillande tystnaden kunde många gånger vara svårtolkad.

Agendan var lång och väl förberedd, även om många fick problem med numreringen – en från AA (=AU) –protokoll, en annan från JV (=ÅM) –protokoll. Jalka, det skrivande ombudet, kunde ibland se bister ut bakom sin dator. Jag visste inte förrän nu att Österrike är en del av det tyska årsmötet. Man följde i stort sett AA:s (AU:s) rekommendationer, utom när det gällde bidrag till Friends House Moscow, där Anne Engel-hardt höll ett brandtal, både för att förhindra en alltför stor sänkning av bidraget dit och för att locka någon att efterträda henne där i ett otacksamt men oerhört viktigt arbete. Jag tänkte på våra prioriteringsövningar och blev matt. Flera andra behjärtansvärda projekt, stöttade av Quäkerhilfe, presenterades, bl a PAG (=AVP) och FATRA (Frankfurtbaserat arbete med flyktingar).

Det var ett årsmöte som sjöd av liv, barn och aktiviteter. På kvällarna serverade de äldre barnen (6 – 14) alkoholfria drinkar i Wunder-Bar i bottenvåningen. På lördagskvällen kröntes årsmötet av ett

hejdumrande kalas, där ett urval strålande talanger i flera åldrar presenterade sig. Särskilt vill jag nämna några unga violinister, en ung cellist och en ung tvärflöjtspelare. Från i somras återsågs några kära kasperfigurer, skickligt manövrerade av Mattias S och Ulrich V. Jan Caspers höll en osannolikt rolig auktion till förmån för Quäkerhilfe, unge Felix Jansen spelade till mamma Annies Klagenkor, som roligt sammanfattade årsmötets höjdpunkter.

Årsmöteskommitté är de olika regionerna i tur och ordning. Strax innan jag tog farväl, tog årets ÅM-general Klaus Jarrs deltagarna i örat och sa att det fick vara slut med så sena anmälningar som i år. Nästa år i Bonn (15 – 18 oktober) väntar sanktioner för de sena (eller rabatter för dem som är i tid). Grattis till den som får resa då! Men anmäl dig i tid!

Kerstin Backman

Bokanmälan

Jonas Gardell: Om Jesus

Av Åsa Lindquist

Jonas Gardell: Om Jesus,
Nordsteds 2009

Någon gång i början av åttiotalet köpte jag den nya översättningen av Nya testamentet och började läsa evangelierna. Tio år senare började jag skriva en roman med Jesu moder, Maria, som huvudperson. Evangelierna läste jag om och om och om igen, tillsammans med facklitteratur kring kristendomen och Jesu tid. Följden av det hela blev att jag lämnade Jesus. Min egen andlighet, min tro kunde jag inte kalla kristen, och jag fick svårt att handskas med ord som Jesus, Kristus, Messias etc. i andliga sammanhang.

Så kommer Jonas Gardell med boken "Om Jesus", sex år efter "Om Gud". Han har arbetat länge med den - tolv år. Boken "Om Gud" gav honom ett hedersdoktorat och innehöll, förutom gedigen bibelforskning, ett allvarligt brottande med den egna gudsbilden. Jonas Gardell visste inte om han skulle komma ur arbetet med de här böckerna med sig andlighet i behåll.

Nu har han avslutat arbetet med dem båda, och jag finner att den här sista, "Om Jesus", påverkar

mig djupare än jag kunnat tro. Jonas Gardell går öppet ut med sin subjektivitet: "*Tro inte allt vad jag säger*", skriver han. Tydligt deklarerar han att han har en agenda. Detta att Jonas Gardell står för att hans anspråk då han påbörjade arbetet med boken, att skriva en så objektiv skildring av Jesus som möjligt, inte var genomförbart, att det subjektiva, personliga, blev ofrånkomligt, gör boken så mycket trovärdigare. Senare delen av boken är mer eller mindre en predikan, ett glödande frälsningstal, ändå finner jag att det varit en och annan liten lucka i mina kunskaper om "den historiske" Jesus som Jonas Gardell täppt igen. Hans faktaarbete är mycket grundligt, och subjektiviteten möjliggör många objektiva iakttagelser

Han vill från början befria oss från den (västerländska?) bilden av Jesus som en högrest, mörkblond, ibland blåögd, vacker man, den milt leende, mjuklockige man vi sett på bokmärken, i böcker och på vykort.

Hur såg han ut i verkligheten? frågar sig Jonas Gardell och besvarar retoriskt frågan med historiska fakta. Kvar blir en kortvuxen, satt, svarthårig, tandlös (!) och i förtid åldrad man som kanske var anal-fabet.

Det finns representanter för frikyrkan som vill gå i polemik med Jonas Gardell. Som ser "Om Jesus" som blasfemisk och felaktig. Historiskt skulle jag våga sätta rätt mycket på att Jonas Gardell gjort sin hemläxa väl, han är mycket påläst i sitt ämne. Mytologiskt/andligt går han kanske "för långt" för vissa kristna samfund. Han lämnar trosbekännelsen och ser mer på Jesu liv och ord än på Jesu död. Han förnekar jungfrufödseln och ifrågasätter om Jesus dog för att frälsa mänskligheten från sina synder. Just genom att redan från start rycka bort den traditionella bilden av Jesus rent visuellt, kan han mot slutet av boken flöda ut i en varm och innerlig predikan om vad evangelium handlar om:

"Du som utsatts för det allra värsta, du som inte förstår hur du någonsin skall kunna leva med det du varit med om: du är omfattad av Guds kärlek, du är inte ensam, du är inte dömd.

Du som gjort det allra värsta, du som är skyldig till sådant som du inte ens vågar sätta ord på: du är fortfarande omfattad av Guds kärlek, du är inte ensam, du är inte dömd.

Du som lever i mörkret och du som flyr mörkret, du som vet att du till slut måste vända dig om och se in i ditt eget mörker. Någon trycker din hand och viskar

till dig: Jag är här. Jag skall aldrig överge dig. Du är omfattad av Guds kärlek. Du är inte ensam. Du är inte dömd.

Gryningen är gräns för natten. Stranden är gräns för havet.

Vilddjuret rasar, för han vet att hans tid är kort. Han som de dödade är uppstånden, döden kunde inte hålla honom, han är med oss alla dagar intill tidens ände.

Detta, min vän, det är inte slutet. Det är bara början. Du är inte ensam, du är inte dömd. Du skall få glömma dina nederlag. De finns inte mer. Som efter ett regn. En värld som Herren Gud har tvättat ren.

Detta är vad evangelium handlar om. Tro på budskapet.

Gud är kärlek. Var inte rädd. Du är inte fånge. Du är fri"

Vid det här laget har jag ett frö till omvärdering i mitt hjärta. Jag kan inte vara annat än Universalist, och jag kan inte kalla mig kristen. Jag är oändligt tacksam att få kalla mig Kväkare.

Men efter läsningen är jag beredd att öppna mig för ord som Jesus, Kristus, Messias - de ger mig inte samma obehag längre. I dem ligger hela Jonas Gardells varma mänskliga tro på Gud, Jesus, Mänskiskan, Kärleken, och genom Jonas Gardell kan jag på sätt och vis ta Jesus till mig igen.

Det går att läsa "Om Jesus" på många sätt, det är en fullgod bok om den historiska verkligheten, ett tydligt resonemang om kristendomens framväxande; från en judisk sekt till en egen religion, det är en intressant bok religionspsykologiskt, som kan provocera den bokstavskristne. Men för mig blir det en bok att värma mig vid. När min egen andlighet känns kall och svårnådd, när mina tvivel är större än min tro, och det är den mesta tiden, när jag värmer mig vid andras eldar för att min egen flämtar så svagt. Då har jag Jonas Gardells "Om Jesus" som ett stort flammande bål. Dess värme smälter hjärtat och öppnar vägarna in mot Gud.

"Att tro handlar alltså om att lita på Guds förmåga, att lita på Guds förmåga, att lita på att Gud kan göra det omöjliga. Däremot handlar det inte om huruvida Gud finns eller inte. Det gör han oavsett om vi vill det eller inte.

Nu påstår jag alltså: egentligen är Gud lika lite som på Jesu tid något att tro på eller inte tro på. Gud är något man förnimmer och erfar eller inte."

"Gud är inte ett förslag.", skriver Jonas Gardell. Och jag tror honom, i den stund jag läser med texten en smula suddig av tårar, tror jag honom.

För den som, till skillnad från mig, tagit nattvarden och därmed känt

sig befriad från synd, som känt sig räddad av Jesus död på korset är det kanske hädiskt att läsa:

"Låt oss våga tänka tanken att den primitiva, outvecklade religionens idé om gudar som måste blidkas eller manipuleras med blodoffer är just detta: primitiv och outvecklad. En tidig och för länge sedan passerad fas i andlighetens historia.

Och i det ögonblick vi släpper tanken på Jesus som syndoffer förlorar jungfrufödseln mycket av sin relevans, liksom behovet av att Jesus måste ha varit syndfri eftersom han inte längre måste uppfylla Moses lags krav på perfekta offerdjur.

På så sätt kan Jesus få vara något mer och större än bara Offret.

Han kanske rentav kan få vara Jesus från Nasaret.

Inte det felfria, perfekta offerlammet på vilket inget ben krosats, det lamm vars blod vi skall stryka på vår dörrpost för att demonen skall skona oss, det offer som Gud vill se torterat, plågat, dödat, styckat och tömt på blod för att Gud skall förmå sig att stilla sin vrede och förlåta människan.

Varför tro något så fruktansvärt om Gud? Känner man honom inte alls?

Gud är inte sådan. Lyssna i stället till vad Jesus från Nasa-

ret faktiskt lärde ut: Gud är den älskade fadern eller modern som skyndar den orene och eländige till mötes, omfamnar honom och kysser honom och ställer till med fest för att fira den förlorades återkomst.

Gud är kärlek. Var inte rädda.

Hur tolkar jag i så fall Jesus död på korset?

Jag skulle kunna skriva att för mig är Jesus död på korset den yttersta solidariteten med den mänsklighet vars lidande han delar, vars erfarenhet han känner. Han vet hur det är, han har själv varit där.”

När det gäller nattvarden skriver Jonas Gardell: ”*När man firar nattvard i kyrkan svarar församlingen prästen: ‘... så är vi en enda kropp, ty alla får vi del av ett och samma bröd ...’*

Traditionellt har man menat att det är kyrkan som är kroppen. Jag tror emellertid att betydelsen är större - det är mänskligheten som är kroppen, vi är en enda mänsklighet som är skapad av Gud och som upprätthålls av Gud.”

Tack! Jonas Gardell. Nu skulle jag kunna tänka mig att delta i en nattvard om det faller sig så någon gång. Du skriver om det Jesus själv sade, och hur det skiljer sig från den kristna

kyrka som dyrkar honom och jag tänker på Emilia Fogelklous ord: ”Stackars Jesus, bara man ville dyrka honom lite mindre och höra på honom lite mer.”

Jonas Gardell skriver personligt och sakligt, objektivt och subjektivt, han är en konstnär som kan använda ordet så att vi lätt insuper både fakta och tankar. Religionshistoriker, mystiker och annat fackfolk har möjligen mer på fötterna (fast inte alltid) än Jonas Gardell, med kan någon av dem skriva? Få, skulle jag vilja påstå, texterna blir tunga och svårforcerade. Jonas Gardell är konstnär och hans bok är i all sin tyngd skriven med en konstnärs skicklighet, och läsningen blir njutningsfull och lätt.

Detta blir för mig en bok att återkomma till.

Bokanmälan

Klokt om världens framtid

Stefan Edman/Martin Lönnebo:

Jordens och själens överlevnad En brevväxling från 2018

Cordia/Verbum Förlag AB
Stockholm 2008

Detta är en bok som är mycket innehållsrik men samtidigt svår att referera. Den består av en brevväxling mellan författarna, och bakgrunden är den klimatkris som hotar vår överlevnad. Denna kris kommer att fortsätta och försvåras de närmaste tio åren, vilket författarna kan vittna om genom att fiktivt förlägga brevväxlingen tio år in i framtiden.

Var för sig har de här författarna unika kvalifikationer, tillsammans bildar de en svåröverträffad kombination. Martin Lönnebo har visat en allt djupare och visare insikt i tron, bl.a. med sin frälsarkrans – men aldrig på ett sätt som stänger in, eller stänger ute. Stefan Edman beskriver i boken det röda 60/70-talet i Göteborgs kristna studentrörelse, så att jag småleende känner igen mig. Han blev ju sedan pedagog, biolog, folkhögskollärare och författare. På ett sätt som ingen

annan har han beskrivit naturens under såväl som hoten mot den, och tänkbara sätt att bemöta hoten. Av de två är Stefan optimisten. Mer pessimistisk är Martin Lönnebo, men hans pessimism tar inte udden av hans tro. I bokens slut tilltalar han Gud som bl.a. Det Bländande Mörkret, Den Allsmåktiga Svagheten, och Hoppet.

Dessa två har mycket att säga om jordens och själens överlevnad. De åberopar dessutom en sky av vittnen: Dan Andersson, Stig Dagerman, Harry Martinson m.fl. När de skriver om den underbara skapelsen hänvisar de bl.a. till astronomen och ateisten Fred Hoyle, som kom fram till att det rent matematiskt var ytterst osannolikt att kolet skulle skapas av en slump i stjärnorna. Ändå skedde det.

Den tänkta tidsram författarna skapar rymmer små framsteg, men även fortsatta hot och stora katastrofer. Den värsta katastrof som inträffar i denna nära framtid är en s.k. meganiño, en superstorm som skördar många miljoner döda i u-länder. Här känns det nästan som en antiklimax. Jaså, inte värre! Orkar vi regera? På vilket vis skiljer sig denna katastrof från de många vi redan haft, av svält i Östafrika och krigsförbrytelser i Centralafrika? Bryr vi oss, och kommer vi

att bry oss om katastrofer i andra världsdelar?

Delvis förutser författarna en sådan reaktion genom att visa på att katastrofen får följder även i Sverige, när en dittills oanad mängd flyktingar söker sig hit. Det är ett scenario som verkar realistiskt. Klimatkatastroferna drabbar ju främst de fattiga.

Fast även rika kan ju bli flyktingar. I ett lite burleskt avsnitt låter Martin över 23 000 rika araber, som flytt från sitt hemland av politiska skäl, komma till Sverige och ta över Saltsjöbaden.

Boken har inte minst ett andligt budskap, om hur vi försummat etiken för tekniken, och åter måste ta tag i etik-åran utan att släppa teknik-åran.

I slutet av boken finns ett antal konkreta rekommendationer om vad man kan göra för att minska sitt utsläpp av koldioxid. Det handlar om sådant som lågenergilampor och sänkt inomhustemperatur – men också, lite förbluffande, att sänka bilhastigheten från 100 till 90 km/h. Hur många visste att det gör en tydlig skillnad?

Ingmar Hollsing

🔗 **Goda bidrag ger hjälp i praktiken!** 🔗

Tack vare varmhjärtade bidrag kan vi nu göra detta:

- stödja Vännerna i Burundi till att driva ett projekt för jordbruksutveckling, på ekologisk grund och med SIDA-bidrag.
- stödja ett lokalt självhjälpsprojekt mot fattigdomen i Bangladesh, som därmed också kan få stöd av SIDA-medel.
- i samarbete med europeiska Vänner driva en förskola för palestinska barn i Ramallah på Västbanken.
- stödja Norges Kvekerhjälp med återuppbyggnad och psykologiskt stöd till barn vid deras 13 förskolor i Gaza efter kriget.
- tillsammans med europeiska Vänner stödja kväkarna i Georgien med att ge mat och medicin till flyktigar efter kriget.
- stötta handikappade ungdomar i St Peterburg.

Om man vill kan man öronmärka sitt bidrag, annars avgör kommittén var det bäst behövs.

Kväkarhjälp, postgiro 30 39 01-3

Bokanmälan

Jesus före uppståndelsen – en människa

Marcus J. Borg:

Jesus Uncovering the Life, Teachings, and Relevance of a Religious Revolutionary

NY, Harper Collins 2006

KT har tidigare skrivit om *Meeting Jesus Again for the First Time* av Marcus Borg. Nu vill jag berätta om ännu en intressant Jesus-bok av samme författare, även om den nya boken inte heller finns på svenska. Den heter *Jesus – Uncovering the Life, Teachings, and Relevance of a Religious Revolutionary* och är Borgs sammanfattning eller testamente om Jesus.

Borg skriver här – liksom tidigare – om en Gud som engagerar sig, en passionerad Gud, vars passion är rättvisa. Det är så som Jesus framställer Gud, menar Borg, och Guds passion är också Jesus passion.

Redan i bokens början tar författaren upp vad han ser som några vrågbilder av Jesus. Uttrycket Jesus passion för tankarna till Jesus lidande på korset, men det är inte det Borg syftar på. Tvärtom tycker han att det är problematiskt

när Jesus främst blir den som led och dog till försoning för våra synder. Det kristna livet centreras då kring synd, skuld och förlåtelse. En annan problematisk Jesusbild för Borg är den vanliga uppfattningen att Jesus var Gud, att han visste allt och kunde allt. Han blir då ett slags Stålmannen, menar Borg, och jämför dessa tankar med den gamla irrläran doketismen, tanken att Jesus bara skenbart hade en mänsklig kropp, eftersom han var Gud.

En tredje problematisk bild av Jesus är den apokalyptiske krigaren. Den lär vara mycket populär i USA. En fjärde är Jesus som moralisk lärare, lösryckt från grunden i Gud. Det urartar då till att handla om en platt och ytlig undervisning.

Hur får då Borg ihop det? Han räknar sig som kristen, men säger inte de kristna att Jesus är Gud, eller i varje fall Guds son? Borg menar att vi måste skilja på den historiske Jesus före uppståndelsen, och Jesus Kristus efter uppståndelsen. Den senare, inte den förre, kan sägas vara Gud. Den förres budskap var inte om honom själv, utan om Gud, Vägen och Guds rike.

Därefter systematiserar Borg de olika Jesusbilderna. Några är centrerade kring tron (*belief*), andra kring Vägen. De kan kallas för ett tidigt resp. ett framflytande pa-

radigm. Det tidiga kännetecknas av ett doktrinärt betraktelsesätt, biblisk "literalism". Det innebär att bibeln anses vara en gudomlig produkt, och att den läses bokstavligt, med betoning på livet efter detta, på himmel och helvete. Vidare betonas tron (tron att något är sant). Borg skriver: "Att tro att (*believing that*) och att ha tillit till (*believing in*) är helt olika saker. Det första leder till att man betonar en korrekt tro på rätt saker. Det andra leder till ett förvandlat liv." (min översättning).

Det frammbrytande paradigmet kallas av Borg för det historiskt-metaforiska. Några av dess grundtankar är att evangelierna är resultatet av en historisk process, att de kombinerar minne och vittnesbörd, och även minne och metafor.

Sedan säger han något tänkvärt, när han ställer en bokstavlig, eller snarare faktainriktad, läsning, mot den metaforiska innebörden. Han inskräpper att en metaforisk, dvs symbolisk, bildlig läsning säger mer, inte mindre, och att den faktainriktade läsningen riskerar att missa poängen. Poängen var inte att Jesus faktiskt gick på vattnet, eller att Lasarus faktiskt uppstod, eller att vatten faktiskt blev vin. Inget av detta hände, menar Borg, och samtidigt menar han att man med ett sådant konstaterande inte berör frågan om vad dessa berättelser vill säga. När det gäller vinet

kan det t.ex. vara att mötet med Gud är som ett glatt bröllop, ett bröllop där det bästa vinet sparas till slutet.

Att leva utanför Guds rike är som att vara blind eller död. Så när Jesus säger till en tilltänkt efterföljare att låta de döda begrava sina döda, kanske han inte bokstavligen förbjuder honom att begrava sin far (vilket vore hårresande). Och att Lasarus uppstod kan tala om en möjlig väg från att vara levande död till levande levande.

Orden om att mista sitt liv tolkar Borg som att det handlar om en död, men en bildlig sådan.

Även för den som inte brukar se sig som bokstavstroende är det lätt att förbise denna symbolmening, att t.ex. reagera mot att Jesus drev in onda andar i svinen, som om det hänt, eller avskrivna historien som orimlig om den nu inte hänt. Det har den knappast. Men svinen som var orena kan stå för att Jesus be-segrade allt orent.

Borg berör varsamt födelseberättelserna och menar att även de ska tolkas symboliskt-bildligt. Genom att tala om Jesus som Guds son innebär de ett angrepp på romarnas teologi, där kejsaren var Guds son. Borg påpekar också att begreppet Guds son inte genomgående knyts till jungfrufödelsen, som ju bara förekommer i två av evangelierna. Ändå talar alla fyra evangelierna om Jesus som Guds son.

Borg försöker också svara på frågan Vad formade Jesus? Ett kort svar är det judiska sammanhanget och förtryckssystemet. Med förtryckssystemet (*domination system*) menas ett allmänt förekommande samhällssystem – alltså inte bara i det judiska område där Jesus verkade – där fattiga bönder sugts ut av en liten rik överklass. Att fattiga bönder fick så stora skulder att de fick ge upp sin egen jord lär ha varit mycket vanligt på Jesu tid. I det här fallet förvärrades det hela av romarnas närvaro, med deras krav på inflytande, skatter och tributer. Romarna utsåg översteprästen bland Jerusalems rika familjer. Borg hävdar att templet i Jerusalem så småningom blev det förtryckande systemets centrum. Det gör i sin tur att han sluter sig till dem som ser Jesus s.k. tempelrensning som en protest mot det ekonomiska förtrycket.

Mest formades Jesus dock av att Gud var centrum i hans liv. Borg kallar honom en judisk mystiker. Hans budskap handlade inte om himlen, inte om ett gott liv efter detta, menar Borg. Det handlade om Guds rike, som var något jordiskt, inte något himmelskt. Det handlade om rättvisa, eller med andra ord om att Guds vilja skulle ske på jorden så som i himlen. Den som hungrar och törstar efter rättfärdighet hungrar inte efter en personlig egenskap utan efter rättvisa.

Sitt budskap riktade Jesus till bönder, judiska bönder. Hans passion för riket ledde till hans död.

När det gäller Herrens bön vill Borg visa att alla bönerna från Låt ditt namn bli helgat till Förlåt oss våra skulder handlar om Guds rike. Det sista tolkar han då mer som att efterskänka ekonomiska skulder än att förlåta synder. Det verkar vara en helt rimlig tolkning språkligt sett, och jag tycker Borgs tankegång är värd att ta på allvar. I sin iver att visa den tillåter han sig dock en felcitering: Låt ditt rike komma på jorden så som i himlen (ledet Låt din vilja ske är helt enkelt överhoppat). Det minskar tyvärr trovärdigheten.

Det är synd därför att det annars är en både tänkvärd och inspirerande bok.

Ingmar Hollsing

Dagar i stillhet!

*Är du intresserad av ett andligt sökande som är fritt från dogmer och baserat på den egna guds-
erfarenheten?*

*Har ditt inre växande lett dig till insikt om en andlig
verklighet?*

*Söker du ett komplement till det din kyrka erbjuder?
Behöver du ett par dagars vila i en gemenskap som når
bortom orden?*

Välkommen till retreat på Svartbäcken!

*Datum: 11-13/9 Credo: reflektion och skapande kring din trosbekän-
nelse. För höstens övriga datum se VänNytt eller www.kvakare.se .*

Grunden för våra retreatar är stilla kväkarandakt i aktiv väntan med Gud. På Svartbäcken finner du en kravlös och rogivande miljö. Du kan ta ett steg åt sidan från ditt vanliga liv, för att ägna tid åt den inre verkligheten. I din egen takt.

Våra retreatar börjar fredagar kl 18.00 med gemensam vegetarisk måltid och avslutas på söndag c:a kl 14.00. Svartbäcken ligger i underbar Roslagsmiljö 65 km nordost om Stockholm.

Pris 900 kr för helgen.

Upplysningar och bokning: Julia Ryberg, 0175-715 69

POSTTIDNING B**KVÄKARTIDSKRIFT***Vännernas Samfund i Sverige**Box 9166 – 102 72 STOCKHOLM***BEGRÄNSAD EFTERSÄNDNING**

(Om det står "ja" efter årtal på etiketten så har du betalat din prenumeration för det året)

ADRESSER OCH ANDAKTER

Postadress	Vännernas Samfund i Sverige Box 9166, 102 72 Stockholm	Tel/fax. Exp	08-668 68 16
Besöksadr.	Kväkargården, Kristinehovsg. 2	Samfundsassistent	0175-715 69
Plusgiro	5 15 83-3	T Hornstull (uppg. Högalidsparken)	
Expedition:	Tel.svarare och Samfundsass se ovan	Hemsida: www.kvakare.se	

Stockholm – andakt på Kväkargården varje söndag kl. 11, torsdag kl. 19;
Göteborg – andakt 1:a söndagen i månaden kl 11 september – maj, Lillatorpsgatan 10, Örgryte, Tel. 031-25 44 96 (Gramén) **Rimbo** – andakt på Svartbäcken, 6 km v. om Rimbo. Kontakt: 0175-715 30 (Ryberg); **Järna** – andakt 2 sönd. kl 17 samt 2 tisd. kl 19 per mån uppl. 08-551 735 11 (Stefansson) **Uppsala** – andakt 2:a och 4:e lördagen i månaden kl 15.00 (sommarpaus), Pastoralinstitutet, Linnégatan 1 Tel. 018-55 74 87 (Kiselman); **Lund** - varannan lörd. (jämna veckor) Änglagården i Västerkyrkan, Byggmästareg. 31. Uppl: 0730-87 22 87 (Lindquist) 046-14 23 98 (Anderson, engelska). **Mälardalsgruppen** - . Kontakt: 0150-122 59 (Nicklas Adamsson). **Västgötagruppern** sista sönd. i månaden. Uppl.: 073-762 10 08 (A. Brand)

FINLAND: Vännernas Religiösa Samfund, Kväkarna **Helsingfors** – Vasagatan 4 C 53 andakt varje söndag kl 11. Tel. +358 9 728 45 65 (Lehto) E-post: jocke.fagerstrom@nbl.fi; **Åbo** – andakt varje söndag kl. 13. Tel. +358 40 876 9163 (Fowler); **Tammerfors** – 3:e lördagen i månaden kl 14. Tel. +358 41 518 8267 (Lampela) – **Uleåborg/Karleby/Muhos** - enl. ösk. E-post: jane.rose139@gmail.com. Tel. +358 8 533 3057(Rose); **Ekenäs (SYM)**

– andakt varje söndag kl. 11. Tel. +358 19 205 472 (Rancken) E-post: brrancken@surfnet.fi.
NORGE: **Oslo** Vennenes Samfund, Grønland 12, N-0188 Oslo. Andakt hver söndag kl. 11. Tel. 22 43 45 60, fax 22 43 63 01; **Kristiansand** andakt annenhver söndag. Tel. 38045557; **Bergen** – andakt 1:e söndagen i måneden. Tel 05-28 37 66; **Stavanger** – Sandvigå 27, N-4007 Stavanger. Andakt hver söndag kl. 11. Tel 51 52 64 11.

DANMARK; København - Kvækerne, Drejervej 15, 4 tr. 2400 København NV. Tel. +45 36 47 00 95 (Clausen). Andagt hver söndag kl. 10; **Østjylland** tel. +45 86 99 70 65 (Pihl)); **Vestjylland** tel. +45 9737 3650 (Ingversen).

FWCC (Vännernas Världskomm.) **World Office**, 173 Euston Road, London NW1 2AX, UK – **Europe & Middle East Section**, Marisa Johnson, 22 Percheron Close, Impington, Cambridge, UK CB24 9YX emes@fwcc.quaker.org – **Section of the Americas**, 1506 Race st., Philadelphia PA 19102, USA – **Africa Section** N'gong Rd, PO Box 41946, Nairobi, Kenya – **Asia West Pacific Section**. 657 Mount Eden Road, Auckland 1004, New Zealand –

KVÄKARHJÄLPEN – Sverige pg 30 39 01-3, Norge pg 1254 2008081.